

Please check whether you have got the right question paper.

N.B:

Student appearing for **75 marks**

1. **All** questions are **compulsory**.
2. **Figures** to the **right** indicate **full marks**.

Student appearing for **60 marks**

1. **Attempt any three questions from Q. no 1 to 4**
2. Question no.5 is **compulsory**.

1. Elaborate on informal sector, with reference to its meaning, features and significance. **15**
- OR**
1. Distinguish between formal and informal sectors and state any one theory of informal sector. **15**
2. Write an essay on the problems faced by women workers in informal sector. **15**
- OR**
2. Explain the phenomenon of “Feminisations of labour” in Indian informal sector. **15**
3. Explain Migration. Comment on “Migration as a livelihood strategy”. **15**
- OR**
3. Discuss the problems and work conditions of Naka workers or plantation workers. **15**
4. Explain the concept of Social security. Discuss the Social Security Bill and present the critique of the same. **15**
- OR**
4. Explain the objectives, types and functions of Self help groups. **15**
5. Write a short note on **any two** of the following. **15**
  - a. Informalisation of work
  - b. Causes of migration
  - c. Decent work
  - d. Microfinance in India

Please check whether you have got the right question paper.

सूचना: ७५ मार्कांचा पेपर सोडविणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी

१. सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.
२. उजवीकडील अंक गुण दर्शवितात.

६० मार्कांचा पेपर सोडविणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी

१. प्रश्न क्र. १ ते ४ पैकी कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा
२. प्रश्न क्र. ५ आवश्यक आहे.

१. अनौपचारिक क्षेत्राचे अर्थ, वैशिष्ट्य व महत्व या संदर्भात वर्णन करा. १५
किंवा
१. औपचारिक व अनौपचारिक क्षेत्रातील फरक स्पष्ट करून, कोणताही एक सिद्धांत सांगा. १५
२. अनौपचारिक क्षेत्रात काम करणाऱ्या स्त्रियांच्या समस्या यावर निबंध लिहा. १५
किंवा
२. भारतातील अनौपचारिक क्षेत्रातील कामाचे स्त्रीकरण यावर टिप्पणी करा. १५
३. स्थलांतर म्हणजे काय ते सांगून, 'स्थलांतर जगण्याचे एक साधन' या विधानाचे स्पष्टीकरण द्या. १५
किंवा
३. नाका कामगारांच्या किंवा मळे कामगारांच्या कामाच्या ठिकाणाच्या समस्या व राहत्या ठिकाणाच्या समस्यांची चर्चा करा. १५
४. सामाजिक सुरक्षा म्हणजे काय ते सांगून, सामाजिक सुरक्षा विधेयकाची चर्चा करून, मूल्यमापन करा. १५
किंवा
४. स्वयंम सहाय्यता गटाची संकल्पना सांगून, त्याची उद्दिष्टे, प्रकार व कार्य स्पष्ट करा. १५
५. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा. १५
  - अ. कामाचे अनौपचारिकीकरण
  - ब. स्थलांतराची कारणे
  - क. प्रतिष्ठीत काम
  - ड. भारतातील मायक्रोफायनान्स